

Választás és kényszer

Az otthontanulás változatai

BODONYI EDIT – PAZONYI JUDIT

Optional vs. Forced Home Education

Abstract

Until recently, in the 20th and 21st century home education had existed mainly as a separate educational system, mostly in opposition to public education. For the last decades, the number of home-schooled children has grown rapidly internationally (cf. Ray, B. R. 2021) though there are still many countries where this form of education is unrecognised. However, when it is legal, its regulation differs from country to country. School closures from 2020 have changed the attitude towards home schooling. In our article we try to make comparisons between optional home education and emergency remote teaching, focusing on the advantages and disadvantages of each, while considering blended teaching as a relevant option for future education.

Keywords: home education; home schooler; home school schedules; emergency remote learning; in-person teaching/learning; compulsory school attendance; blended learning

Kulcsszavak: otthontanulás; magántanuló; egyéni munkarend; távolléti digitális oktatás; jelenléti oktatás; iskolakötelezettség; kötelező iskolalátogatás

Subject-Affiliation in New CEEOL: Social Sciences – Education – History of Education

DOI: 10.36007/eruedu.2022.1.002-018

Az otthontanulás vagy otthonoktatás a közoktatáshoz kapcsolódó jelenség, melynek sokféle típusa, módzata létezik hazánkban és még nagyon sok országban. Egészen az utóbbi időkig ez a tanulási forma minden esetben a közoktatással szemben fogalmazta meg önmagát, azonban a kényszerű távolléti oktatás során létrejött egy olyan otthonoktatási forma, ami az intézményes oktatást utánozta, pontosabban egy olyan kísérlet lett, ami megpróbálta a létező gyakorlatot a digitális térbe helyezni. Az alábbi írásban megpróbáljuk összehasonlítani ezt a két alaptípust, melyek nagyon sokféle változatban léteznek, és csupán abban azonosak, hogy valamiféleképpen részben vagy teljesen az intézményen kívül működnek. Az összehasonlítás középpontjában a közoktatáshoz való viszonyuk és az oktatáspolitikai szabályozásuk áll. Megvizsgáljuk még, hogy a megszokott és jelenleg alkalmazott, valamint a társadalom által jórészt elfogadott pedagógiai eszközök és módszerek mivé alakultak a helyszín és az oktatási tér szétválásával.

Ma már nem vitatott, hogy a közoktatási intézmények az egyszerű tanítási és tanulási folyamatoknál többet nyújtanak: biztonságot, felügyeletet, rendszerességet,

így ez a kényszerű otthonoktatás a jelenlegi felfogásnak megfelelően csak átmenetileg, rendkívüli megoldásként létezhetett. Már csak azért is, mert a pandémia időszakában nem egy egységes, kidolgozott koncepcióhoz igazodott a tantermen kívüli digitális oktatás, hanem egyéni törekvések jellemezték. Ezek nem feltétlenül jelentettek igazi változást a pedagógiában, csak rövid idejű megoldásokat. Így elképzelhető, hogy a távolléti oktatás befejeződésével a digitális oktatás mértéke sok intézményben visszatérhet a megszokotthoz, a járvány előtti állapothoz. Persze elképzelhető, hogy a digitális átállás minőségi változásokat eredményez abban az esetben, ha tudatos és egységes elméleti, a nemzetközi és hazai jó gyakorlatokat is figyelembe vevő keretrendszerre épül (Szűcs 2020).

A választott otthonoktatás tartalma, szabályozása

A választott otthonoktatás egy olyan tanulási forma, amikor a család döntésére a tanulót nem iskolában fejlesztik. A helyszín megváltoztatása a tanuló fejlesztésének tartalmát is átalakítja. Akkor is, ha ez a fejlesztés nem pusztán a tanuló otthonában, hanem egy, az intézményes oktatástól független kiscsoportban (tanulóközösségben) valósul meg, amire számos példa van hazánkban és külföldön is. A közoktatásról azonban nem tud leválni teljesen ez a forma sem. Ennek következtében aszerint is tipizálható, hogy miképp kapcsolódik egymáshoz a kettő (ti. a közoktatás és az otthonoktatás).

Tartalmukat tekintve nagyon távol állhatnak egymástól az otthonoktatási módok. Magyarországon számos olyan eset van, amikor a diák egészségügyi okból sokat hiányzik, és azért, hogy el tudja végezni az iskoláit, papíron otthon tanul, de olyan gyakran vesz részt az órákon, amilyen gyakran az egészsége megengedi. Tudunk azonban olyan tartalmakról mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban, amikor a közoktatástól, olykor a civilizált világtól való menekülés az otthonoktatás célja. A *Tani-Tani Online* folyóirat 2020. január 16-i számában ír ilyenekről Csatlós Márton, aki Romániában vizsgált olyan közösségeket, melyek a gyerekeket tudatosan választották le a közoktatásról (Csatlós 2020). A szerző a Wesley Főiskola pedagógia szakos hallgatójaként saját gyűjtéséből írta diplomamunkáját ebben a témában. Olyan családokat és közösségeket kutatott fel, melyek – amennyire lehetséges – a természethez közel, a gyermekek viselkedését, érdeklődését, természetét figyelembe véve tanítják, fejlesztik őket. A szerző nagyon különböző tapasztalatokról ír a jelenség kapcsán. Találkozott olyan közösségekkel, ahol a szülők vagy a közösség más felnőttjei látszólag mindenféle tervezés nélkül foglalkoznak a gyerekekkel, és olyan esetekkel is, amikor nagyon is tudatosan, a közoktatással szembe fordulva fejlesztik, tanítják az iskoláskorúakat. A cikkben leírt családok ideológiája, viszonyuk a társadalomhoz és az oktatás céljához különböző, de abban megegyeznek, hogy gyermekeik fejlesztését nem az intézményes oktatásban kívánják megvalósítani.

Mivel mára a világ országainak 95%-ában tankötelezettség van (jöllehet a korhatár változó) (Istenes – Péceli 2010), amennyiben egy országban legális az otthonoktatás, a jogalkotó meghatározza a kapcsolódás tartalmát. A tankötelezettség azonban nem feltétlenül azonos a kötelező iskolalátogatással. Az olyan országok-

ban, ahol a kettő (a tankötelezettség és a kötelező iskoláztatás) nem fedik egymást, ott az otthonoktatás a jog által meghatározott körülmények között kiválthatja az intézményes oktatást. Ezekben a társadalmakban nagyobb szabadságot kapnak a családok, de ettől függetlenül a tanulóknak valamilyen meghatározott formában számot kell adni elért tudásszintjükéről. Ellenben ahol az iskoláztatás kötelező, ott a jogi szabályozás pontosan kijelöli az otthontanulás határait és tartalmát, és előfordul, hogy egyáltalán nem is engedélyezi azt (amire Európában ismertebb példák Németország és Svédország). A leggyakoribb, hogy megszabják a feltételeket, amelyek esetén felmenthető a tanuló a kötelező iskoláztatás alól. A törvényi szabályozás részletessége nagyon különböző országoként. Kiterjedhet arra, hogy kik választhatják ezt a tanulási formát, milyen korosztály számára legális, kik fejleszthetik a tanulót. Van, ahol ellenőrzik és szabályozzák a tanuló életkörülményeit, pontosan meghatározzák mikor, hol és évente hányszor kell számot adnia a tudásáról. Szabályozhatják ezeken felül a szülő szerepét, és kinyilatkoztathatják a tanítást finanszírozásának módját is, bár ez az esetek többségében a szülő (gondviselő) feladata. A törvények szerint a legtöbb országban az intézmény igazgatója a jóváhagyó, kapcsolattartó. Viszonylag kevés az olyan ország, ahol a fentiek közül a legtöbb szerepel a törvénykezésben, de számos variációra találunk példát.

A *Nationmaster* egy olyan internetes oldal, amelyik a világ országainak statisztikai adatait veti össze táblázatos formában. Az otthontanulással kapcsolatban 75 országot hasonlít össze abból a szempontból, hogy az adott államban legális vagy illegális-e az otthonoktatás, illetve, hogy részletező-e a szabályozás, s ha igen, egyértelmű-e, vagy inkább kikapukat hagy a családok számára.¹ Eszerint a lista 75 országából² huszonhétben a jogi szabályozás nem engedi meg az otthonoktatást, három országban (köztük Spanyolországban) nem, vagy nem egyértelműen szabályozza ezt a törvény, negyedikként pedig Peruban miniszteri engedélyhez köti a lehetőségét. Tehát a táblázatban szereplő országok közül több mint 20%-kal többen vannak azok, ahol legális az otthontanulás, bár a szabályok mennyiségben és minőségben meglehetősen különböznek az utóbbiakban is. Ha az európai országokat nézzük (azokat is beleértve, amelyek területének csak egy része található Európában, valamint megjegyzendő, hogy a Vatikánnal kapcsolatban nem találtak adatot az oldal összeállítói), akkor az aránypár 24:22 azon országok javára, melyekben megengedett az otthontanulás vagy otthonoktatás. Ebből az arányból az következik, hogy nehéz lenne a politikai viszonyok alapján megítélni, hogy melyik országban engedélyezik és melyikben nem. Talán egyetlen következtetés vonható le Európa viszonylatában: azokban az országokban, ahol a demokrácia közismerten stabil, és meglehetősen nagy a bevándorlás, ott nagyobb eséllyel lesz nem megengedett.³

Magyarországon a magántanulói státusz a Kádár-érában is létezett, azonban az iskolák autonóm módon dönthettek a tanuló vizsgáztatásáról, így nagyon különböző módokon működött ez a tanulási forma. Leggyakrabban valamilyen sport- vagy művészi tevékenységet intenzíven űző tanulók számára engedélyezték, valamint

1 <https://www.nationmaster.com/country-info/stats/Education/Homeschooling-legal-status>

2 Az nem világos, hogy milyen szempont alapján válogatták össze éppen ezt a 75 országot.

3 Erre nem találtunk hivatkozást, így ez csupán egy feltételezés részünkről.

egészségügyi probléma esetében vehették igénybe, vagy olyankor, ha a szülők tartós külföldi tartózkodása miatt nem tudtak a magyarországi oktatásban részt venni a tankötelezettek, de továbbtanulásuk miatt szükségük volt magyar bizonyítványra. A tanuló hivatalosan egy adott iskolának volt a magántanulója, és a vizsgákat, azok formáját, idejét, tartalmát az intézmények maguk határozták meg. Arra vonatkozólag semmilyen szabályozás nem volt, hogy a tanuló milyen segítséggel készüljön fel a megadott tankönyvekből, tananyagból. Az iskola finanszírozását a magántanulói státusz nem befolyásolta, mivel a finanszírozás bázis alapú volt, azaz mindig az előző évek határozták meg, hogy milyen összegekkel rendelkezett az intézmény.

Hazánkban először az 1993. évi Oktatási Törvény szabályozta⁴ az otthonoktatást, ami akkor a magántanulói státuszt jelentette. A törvény iskolatípustól és korosztálytól függetlenül bárkire vonatkozhatott. Innentől kezdve már nemcsak azok a családok választották, ahol a már fent említett okok egyikénél fogva (ami többnyire a különleges bánásmódból fakadt [Petriné Fejér 2003]) a tanuló nem tudott napi rendszerességgel részt venni intézményes, azaz iskolai oktatásban, hanem egyre gyakrabban olyan esetekben is, amikor a szülők úgy vélték, hogy az intézményes tanulás nem biztosít gyermekeik számára megfelelő fejlesztést. Rajtuk kívül a rendszerváltás vesztesei, a szegény és leszakadt rétegek hátrányos helyzetű gyermekei is egyre gyakrabban váltak magántanulóvá, mert sem a család nem tudta őket segíteni, sem az iskola nem volt szakmailag felkészült és eléggé nyitott, vagy nem akarta integráltan fejleszteni őket. Mindez elsősorban a roma tanulókat érintette. A magántanulói státuszhoz a kérelmeket az iskola igazgatója volt jogosult elbírálni. Mérlegelnie kellett azonban, hogy a magántanulói státusz nem hátrányos-e a tanuló fejlődése szempontjából. Viszonylagos autonómiával rendelkezett az iskola vezetése, de a hátrányos helyzetű tanulók esetében kötelező volt kikérni az illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat véleményét. Az első szigorítás 2015. január 1-je után következett be, amikor az igazgatónak már minden esetben meg kellett keresnie az illetékes gyermekjóléti szolgálatot, és csak szakértői vélemény birtokában hozhatott döntést a magántanulói jogviszony megítéléséről. Ez a folyamat azonban gyakran formális volt, így a szakmailag felkészületlen s nem egy esetben előítéletes pedagógusok egyre gyakrabban választották a „problémás” tanulóktól való megszabadulásnak azt a módját, hogy rávették a szülőket a magántanulói státusz kérvényezésére. Ez a döntően roma tanulókat érintő eljárás a szegregáció egyik eszközeként terjedt el.

A legtöbbet vitatott változást a 2019. szeptember 1-jével hatályba lépő törvénymódosítás hozta meg, amely megszüntette a *magántanulói jogviszonyt*, s helyette az ún. *egyéni munkarendet* vezette be a rendszerbe.⁵ A szülőknek a tanév megkezdése előtti június 15-ig kell kérelmet benyújtaniuk az Oktatási Hivatalhoz, ha valamilyen okból az otthontanulást választanák. Ennek a módosításnak a fogadtatása a korábban magántanulói státuszt igénylő családok társadalmi helyzetének megfelelően rendkívül megosztó volt. Az iskolázottabb, magasabb státuszú, a tanulási formát kritikai okból választó családok szabadságfokuk csökkenéseképpen élték meg a változást, a szakemberek egy része azonban örült,

4 Vö. 1993. évi tv. LXXIX. 11. §. 1. bekezdés.

5 Nkt. 45. § (5) bekezdés.

mert úgy vélte, az intézkedés több védelmet nyújthat azoknak a fentebb említett tanulóknak a számára, akiktől a pedagógusok sokszor meg akartak szabadulni. Néhány hónappal a hatályba lépő törvénymódosítás előtt a *HVG* 2019. június 15-i számában megkérdezett szakember, L. Ritók Nóra (az Igazgyöngy Alapítvány vezetője) szerint ezek a tanulók magántanulói státuszban „nem tudják megszerezni a munkaerőpiac által megkövetelt alaptudást sem. [...] a megoldás nem a gyerekek kipaterolása lenne az oktatási rendszerből, hanem az, ha növelnék az intézmények szakember-ellátottságát, több fejlesztő pedagógust, pszichológust és szociális munkást vonnának be, hogy már a legelejen beavatkozhasanak a problémákkal küzdő gyerekeknel”. Hozzátehetjük még, hogy a megoldáshoz a szakember által említettekén kívül hozzátartozna a jelenleginél lényegesen több differenciáló szemléletű és a differenciálás módszertanával teljesen felvértezett pedagógus és pedagógiai asszisztens foglalkoztatása az oktatási intézményekben. És ez nemcsak a hátrányos helyzetű tanulók hatékony fejlesztését szolgálná, hanem azzal párhuzamosan a jól teljesítő tanulók tehetséggondozását is.

Küzdelem az otthonoktatással

Egy év sem telt el törvénymódosítás után, amikor a járvány miatt 2020 tavaszán bezártak az iskolák, és a tanulók és a tanárok távolléti oktatásra kényszerültek. Sokan kölcsönvették a **homeschooling** terminológiát, noha a választott és a kényszerű otthontanulásnak nem sok köze volt egymáshoz. A legszembetűnőbb különbség a kettő között az iskolával tartott napi kapcsolat volt, ami hiányzik a választott otthontanulás gyakorlatából, jóllehet a törvény hazánkban nem tiltja az óralátogatást az intézményen kívül tanuló gyermek számára. A digitális, távolléti oktatás során az otthontanulás napi beszédtemává vált mind a pedagógus szakmában, mind pedig a kényszerű bezártságot megtapasztaló családokban. Fokozatosan minden korosztály minden tanulója az adott feltételek között érintett lett a távolléti oktatásban, függetlenül attól, hogy egyéni döntés vagy a kényszer hatására történt mindez.

Mivel a választott otthonoktatási formák csak kevéssé ismertek és elterjedtek Magyarországon, a távolléti oktatás megkezdésekor sok helyen pánikérzés lett úrrá a résztvevőkön, és mivel a hazai oktatási rendszer meglehetősen rugalmatlan, az átállás a legtöbb esetben nehezen, vagy szinte egyáltalán nem történt meg. Utóbbi jellemezte – a beszámolók szerint – a leszakadt, elszegényedett településeket, ahol nemcsak a pedagógusok esetleges felkészületlensége, hanem a digitális tanulásához szükséges eszközök, valamint az internet-hozzáférés esetlegessége is akadályozta a hatékony átállást. (A pontos adatok a jelenséggel kapcsolatban még nem állnak rendelkezésre, csak hallomásból ismerjük azokat az eseteket, amikor a pedagógusok távolléti oktatási tevékenysége abban merült ki, hogy a leckéket bedobták a gyerekek postaládájába.)

Nem ismerünk olyan reprezentatív felmérést, ami az egyes iskolák távolléti oktatását vizsgálta volna, és mi is csak a pedagógusok viszonyát kutattuk a kényszerű átálláshoz,⁶ azaz azt, hogy hogyan gondolkodtak, milyen prioritásaik vol-

⁶ 2021 tavaszán végeztünk egy nem reprezentatív online felmérést a távolléti oktatásról 296 pedagógó-

tak. Az biztosan megkönnyítette volna minden intézményben a gyors váltást, ha a 2015-ben megjelent, és online formában mindenki számára elérhető *Digitális átállás a köznevelésben. A mobilkommunikációs eszközök bevezetése és alkalmazása az oktatásban*⁷ című kötet megismerését a megjelenés után közvetlenül előírták volna minden pedagógus számára, mert abban minden olyan gyakorlati tudnivaló szerepel, amit a 21. századi pedagógusnak kompetenciaszinten kellene ismernie ahhoz, hogy korszerűen tudjon tanítani. Nem találtunk adatot arról, hogy a pedagógusok mennyire ismerik az utóbbi időszakban felszaporodó elméleti és módszertani anyagokat. Az Oktatási Hivatal által 2021-ben kiadott *Digitális módszertani ajánlások gyűjteménye*⁸ nem egyszerű „receptkönyv”, hanem olyan korszerű pedagógiai kézikönyv, amely az alapvető pedagógiai tevékenységeken kívül a korszerű szemléleten alapuló eljárásokat, így a differenciálást, a felzárkóztatást, a kooperatív oktatást segíti az online térben, miközben a legrészletesebb gyakorlati eljárásokat leírja, illetve megtanít arra, hogy miképp kell a különböző digitális felületeket használni. Ezáltal nemcsak gyakorlati ismeretekkel szolgál, de hozzásegít a digitális szemlélet kialakításához (amit egyébként mérni próbáltunk a digitális, távolléti oktatásban résztvevő pedagógusok körében⁹). Egy másik kiadvány, az Állami Számvevőszék megbízásából végzett kutatásról készített *Elemzés. A digitális oktatás tapasztalatainak értékelése*¹⁰ rávilágít, hogy az átállás nehézségét nemcsak a digitális ismeretek hiánya okozta, hanem az elavult módszerek alkalmazhatatlansága a digitális térben.

Nehezen várható el természetesen, hogy egy amúgy is mentálisan megterhelő helyzetben a pedagógusok egyszerre próbáljanak nyitni a korszerű pedagógiai szemlélet és az ahhoz tartozó módszerek irányába, s mindezt egy – sokuk számára kevéssé ismert – digitális térben tegyék meg. Ugyanakkor megkerülhetlenné vált, hogy szembenézzen a pedagógustársadalom jelentős része azzal, hogy a korábban beváltak vélt módszerek elavultak. Úgy sejtjük, a hazai oktatás nem tudja kikerülni a paradigmaváltást, amit az oktatáspolitikai csak felemás módon támogat, hiszen egyfelől nem, vagy csak alig-alig kíván változtatni a tananyag kánonján, és a köznevelést a hagyományos tankönyvközpontú oktatásban, egy meglehetősen rugalmatlan, a kánon tekintetében vitatható tartalmú Nemzeti Alaptanterv (2020) keretein belül kívánja megvalósítani. Másfelől viszont egyre-másra készülnek a digitális tananyagok, valamint a tankönyvek digitalizált változatai, és a pedagógusok napi digitális továbbképzését is támogatják, mivel mindenki számára világossá vált mára, hogy mindez megkerülhetetlen. Így tehát hiába a konzervatív, zárt típusú, azaz tananyag- és tanárközpontú oktatási szemlélet, amely összhangban áll a közoktatásszabályozással, a megállíthatatlan digitális fejlődés következtében nagy valószínűséggel inkább előbb, mint utóbb az egész oktatási szerkezet s vele együtt a módszertani és az internettechnológiai eszköztár is az átalakulás küszöbén áll.

gus részvételével. Ennek a kutatásnak a tapasztalataira többször utalunk ebben a cikkben is.

7 https://issuu.com/rekaracsko/docs/digit_lis_t_l_s_k_nyv_v2 [Letöltés: 2022.01.07.]

8 https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/tavoktatas/Modszertani_gyujtemeny_01_08_compressed.pdf [Letöltés: 2022.01.07.]

9 A kutatásról és a kérdőívről az alábbiakban részletesebben szólnunk.

10 <https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/E2114.pdf?ctid=1259> [Letöltés: 2022.01.07.]

Bezártság és nyitottság

A fentebb már említett online kérdőíves felmérésünkben elsősorban a tanárok innovatív attitűdjeire voltunk kíváncsiak. Szerettük volna tudni, hogy miképp viszonyulnak a digitális oktatáshoz. Azóta számos vizsgálat készült, ami a távolléti oktatást különböző aspektusokból vizsgálta. Például az *Educatio* folyóirat 2021-ben egy tematikus számot szentelt a témának *Vírus és oktatás* címmel (30/1), amelyben a tanulmányok széles spektrumban felölelik a témát (a pandémia és a hazai oktatáspolitikai, a társadalom válasza a távolléti oktatásra, a tanulók mentális állapota és az oktatás hatékonysága, a család részvétele az otthoni tanulásban, valamint a felsőoktatás helyzete a pandémia idején¹¹).

Azt tapasztaltuk, hogy minél nyitottabb, azaz inkább tanuló-, mint tananyag-központú, a tanuló igényeihez igazított attitűd jellemezte a pedagógust, annál rugalmasabban tudott átállni a digitális oktatásra. Számunkra ennek a nyitott szemléletnek a megléte vagy hiánya volt a központi kérdés, valamint az, hogy a hazai közoktatásban a tanárok milyen gyorsan reagálnak a már létező változásokra, mennyi idő telik el addig, mire nagy részük képes az adott körülmények hatására másképp látni a világot, s mit gondolnak arról, hogy abból mi és hogyan tanítandó és tanítható meg tanítványaiknak.

Nem kétséges, hogy a változás megkezdődött, hiszen a mostani pedagógusok már „digitális bennszülötteket” (Prensky 2001) tanítanak. Inkább az a kérdés, hogy valójában mi is történik ezzel összefüggésben a hazai közoktatás teljes szegmensében, és milyen ütemben. És itt összekapcsolhatjuk a korábban vázolt, választott otthontanulási formát a kényszerűvel: feltételezhetjük, hogy amennyiben a paradigmaváltást felgyorsítaná a kényszerű távolléti tanulás, a tudatosan választott otthontanulási forma – akár részleges módon – talán még elterjedtebbé válna, amennyiben a digitális eszközök segítségével az iskolával szorosabb kapcsolat alakulhatna ki. Arra nincsenek felmérések, hogy az otthontanulók milyen százalékának volna erre igénye, de az biztos, hogy aki számára a napi iskolalátogatás a probléma, az nagy valószínűséggel szorosabb kapcsolatot szeretne fenntartani az iskolával, mint amilyenre nálunk e pillanatban lehetősége van. Érdekes lenne megnézni azt is, hogy hány otthontanulónak lenne igénye az ún. kombinált tanulás (blended learning) bevezetésére. Ennek a részben irányított, részben önálló online otthontanulásnak fő jellemzője a személyre szabottság, azaz egyéni tempó és részben egyéni tananyag (a tanuló érdeklődése szerint), ami lehetővé tenné, hogy a tanuló sikerélményként élje meg a tanulási folyamatot.

A bezártság, a távolságtartás nagyon különböző hatást váltott ki a tanulókból. Egyeseknek szárnyakat adott, másokat letaglózott. Azok körében, akik számára a jelenléti oktatás a komfortos, a személyes oktatás értéke sokszorosára nőtt a hónapokig tartó bezártság miatt. Ugyanakkor tanárok beszámolóiból kiderül, hogy az a távolságtartás, ami egyesekre bénítóan hatott, másokat felszabadított. A személyes beszélgetésekből kiderül, hogy a pedagógusok tanítványaikat gyakran teljesen más aspektusból ismerték meg a távolléti oktatás során.

¹¹ <https://akjournals.com/view/journals/2063/30/1/2063.30.issue-1.xml> [Letöltés: 2022.01.07.]

Az otthontanulás formái a pandémia előtt és alatt

2021 tavaszán egy olyan, nem reprezentatív kutatást végeztünk (Károli Gáspár Református Egyetem, BTK Tanárképző Központ), amelyben egy online kérdőívvel próbáltuk felmérni a pedagógusok innovatív hajlandóságát, viszonyát a távolléti oktatáshoz. A 296 válaszadó többsége tapasztalt, több mint 10 éve a pályán tevékenykedő általános és középiskolai tanár volt. A kérdőívben mindkét otthontanulási formáról érdeklődtünk. A kényyszerű távolléti oktatásnál az átállás minősége érdekelt minket, a választott otthonoktatás esetében az attitűd ehhez a másik távolléti formához. Mivel az *otthonoktatás* terminológiát használtuk, a tanárok jelentős többsége csak a kérdőívben megadott alapinformációk ismeretében tudott válaszolni a feltett kérdésekre. A többség az otthontanulást csak az ún. különleges bánásmód esetében tudta elfogadni. Elsősorban a szociális fejlődés nehézsége miatt utasították el, ami nemzetközileg is a legelterjedtebb ellenérv ezzel a formával szemben. Ez egyfelől érthető a válaszadók részéről, azonban megjegyzendő, hogy a hazai közoktatásban a szociális fejlődést az óvodában mérik utoljára az iskolaérettség megállapításánál. Később az iskolákban a nehezebben fejleszthető (BTMN, SNI) tanulók kivételével a közoktatásban szinte soha nem foglalkoznak explicit módon ezzel. Amint lejjebb még lesz róla szó, úgy tűnik, hogy a pedagógusok, akárcsak a társadalom többi csoportja számára az iskola és a jelenlét hagyományosan összefonódik.

A hazai otthonoktatási formának, amit a 2019-es módosítás óta egyéni munkarendnek hívnak, egyre elterjedtebb módja a tanulócsoporthoz, az ún. tanulóközösségekben folyó oktatás, ahol a tanuló nem elszigetelten tanul, hanem egy, a hagyományos intézményes tanulásnál mindenképp rugalmasabb, a tanuló érdekeit szolgáló otthontanulási¹² rendszerben (Dobos 2019). Az ily módon tanuló gyermekek esetében nincs meg az az elszigeteltség, amit az otthontanulást ellenzők hiányolnak. Ugyanakkor a tanulócsoporthoz szóló írásában Dobos Orsolya megállapítja, hogy a fenti törvénymódosítással ez a forma veszélybe került, ugyanis a korlátozó szabályozás kedvezőtlen feltételeket teremt a tanulóközösségek számára, ami elsősorban a kisebb, családi jellegű tanulóközösségek megszűnéséhez vezethet. A nagyobb, jobb háttérrel rendelkező tanulóközösségeket alternatív keret-tervezés kidolgozására és intézmény akkreditálására fogja kényszeríteni (Langer né Buchwald 2019). A Covid19 járvány tapasztalatai azonban a törvénymódosítástól függetlenül nagy valószínűséggel hatással lesznek a hazai otthontanulásra, így feltehetően a tanulócsoporthoz oktatásra is, azonban a helyzet szokatlanságából és komplexitásából fakadóan a változások mikéntjét nehéz előre megjósolni.

¹² Terminológia tekintetében nem biztos, hogy a tanulócsoporthoz oktatásra a legmegfelelőbb szóhasználat az otthonoktatás, de ezt az angol homeschooling vagy home education tükörfordításaként használjuk, ahol szintén olyan gyűjtő terminológiaként szerepel, mint ami az intézményes oktatással szemben fogalmazza meg önmagát altípustól függetlenül. Alább a terminológiákkal részletesebben foglalkozunk.

A terminológiahasználat

Ahogy ebben az írásban korábban is többször említettük, Magyarországon az otthonoktatásnak 2019-ig a *magántanulás*, azóta pedig az *egyéni munkarend* a hivatalos terminusa, ami mindenképpen beszédes, hiszen ilyenképpen otthonoktatás mint forma nálunk nem is létezik, legalábbis a terminológia szintjén. (Nem véletlen tehát, hogy a válaszadó pedagógusok nem hallottak róla, hiszen ők csak a magántanuló státuszt, újabban pedig az egyéni munkarendet ismerhették.) A nemzetközi szakirodalomban is sokféle terminust használnak, amelyek többnyire nemcsak az otthonoktatás tartalmára utalnak, hanem az oktatáspolitikára, egyes esetekben pedig az aktorok (szakemberek, iskolaalapítók, családok stb.) viszonyára a formához. Angolul ahány elnevezés, annyiféle attitűd. Mindebből leszűrhető, hogy nincs olyan egységes elképzelés még országokon belül sem, amely a forma jogi szabályozását megkönnyítené. Fordítva is igaz: nincs olyan jogi szabályozás, amely a formát egységesítené. A hazai *magántanulói* státusz és az azt követő *egyéni munkarendű* tanuló önmagában csak egyetlen információt hordoz: a tanuló laza intézményi kapcsolatban, többnyire az intézményen kívül tanul. Azaz ez lényegében az intézményi kivonulást emeli ki. Hogy ezt a tanuló csoportban vagy teljesen egyedül teszi, és hogy a választásnak mi az oka, arra az elnevezés nem utal (utóbbira az általunk ismert elnevezések egyike sem). Az egyik angol szóhasználat, az *unschooling* az intézményes neveléstől való elhatárolódást hangsúlyozza, a *deschooling* (Illich 1972) pedig azt az átmeneti, lelki és tudati állapotot jelenti, amivel a gyermek küszködik közvetlenül azután egy darabig, amikor leválik az intézményről, hogy az otthonoktatással folytathassa tanulmányait. A *home education* [otthon nevelés] az iskolán kívüli tanulási forma komplexitását hangsúlyozza. Ezt a terminológiát használja az Education Otherwise [nevelés másképpen] szervezet elnöke, Wendy Charles-Warner abban a tanulmányában, amely azt vizsgálja, hogy a Covid-19 milyen hatással volt Nagy-Britanniában az iskolán kívüli oktatásra (Charles-Warner 2019).¹³ Az írás egyik állítása, hogy megsokszorozódott az otthonoktatás mellett döntő családok a száma az Egyesült Királyságban a Covid-19 kirobbanásától kezdve. Ugyanakkor az is kiderül belőle, hogy a szervezet által gyűjtött adatok alapján elsősorban az alsó tagozatos tanulókra vonatkozik mindez, és többnyire az ő féltestükből ered. A cikkből mindazonáltal kitűnik, hogy az oktatási kormányzat nem híve az otthonoktatásnak, és hogy – bár az Egyesült Királyságban nemcsak engedélyezett, de közismert tanulási formáról beszélhetünk – a kérdés szenzitív a szakmában, a médiában és a közéletben egyaránt. Az otthonoktatás hívei gyakran artikuláltan indulatos, demonstratív módon viszonyulnak az intézményes tanulás megtagadásához a közoktatásban.

¹³ Az Education Otherwise egy olyan nonprofit szervezet, amely támogatja és tanáccsal látja el azokat a családokat, amelyek az otthonoktatással kapcsolatban információkat akarnak szerezni, valamint segíti őket abban, hogy választhassák azt gyermekeik számára, amennyiben így döntenek.

A szabályozások tartalma és a pedagógiai következtetések

Az otthonoktatásról szóló korábbi tanulmányunkban (Bodonyi – Pazonyi – Simonfi 2021)¹⁴ azt vizsgáltuk, hogy a jogalkotó milyen szempontokból szabályozza az otthonoktatást azokban az országokban, ahol legálisan művelhetik ezt a tanulók.

A prágai Nemzeti Oktatási Intézet (NÚV) 2012-ben publikált jelentése (Pastorová – Altmanová – Koubek – Jarníková 2012) 27 országban vizsgálta az otthonoktatási szabályozásokat. Az alábbiakban ezeket a szempontokat tekintjük át, mivel ezek a pedagógia felől beszédesek. Minden esetben kitérünk arra, hogy a hazai szabályozásban megjelenik-e a szempont, s ha igen, hogyan.

Tekintettel arra, hogy a teljes leválást a közoktatásról nem engedélyezik ott, ahol az oktatás bizonyos életkorig kötelező, az első kérdés, hogy miképp szabályozza az iskola és a pedagógus feladatait a törvény. Hazánkban a szabályozás összefügg az egyéni munkarend igénylésének okával. A sajátos nevelési igényű (SNI) vagy beilleszkedési és magatartási nehézségekkel (BTMN) küzdő tanulók esetében a törvény kimondja, hogy „a tanuló neveléséről és oktatásáról, felkészítéséről, osztályzatainak megállapításáról, az ehhez szükséges pedagógusokról a szakértői véleményben foglaltak szerint az iskola köteles gondoskodni”.¹⁵ Ugyanakkor, ha a család tartósan külföldön tartózkodik, vagy világnézeti okból úgy dönt, hogy a gyermek inkább az intézményen kívül tanuljon, az iskolát semmilyen kötelesség nem terheli a tanuló vizsgára való felkészítésével kapcsolatban. A magyar szabályozás egyáltalán nem tér ki arra, hogy a nem SNI vagy BTMN tanulókat ki és hogyan készíti fel a számonkérésre, ezt teljes mértékben a szülőkre hárítja. Az állam nem vesz részt az ilyen tanulók taníttatásának finanszírozásában sem. A törvény mindazonáltal nem tiltja az órák látogatását vagy a felvételt napközibe, tanulószobára, de ezeket igazgatói engedélyhez köti.

A korosztályi szabályozás számos országban jelen van, például Szlovákiában, ahol az otthonoktatást csak az általános iskola alsó tagozatában engedélyezik. Ahogy fentebb szó volt róla, az Egyesült Királyságban az otthonoktatók létszámának növekedése szintén elsősorban a legfiatalabb tanulókat érintette. A fejlődés-életkori okok mellett ennek a szabályozásnak a háttérében azoknak a tanulási problémáknak az elkerülése lehet még, melyek a felső tagozaton a megnövekedett tananyag okozta nehézségekből fakadnak. Magyarországon nincs korosztály alapján szabályozva az egyéni munkarend, mint ahogy korábban a magántanulói státusz sem volt.

Ugyancsak a szabályozás körébe eshetnek a fizikai jelenlétet igénylő készségi tárgyak teljesítésének kritériumai (így a testnevelésé, rajzé, ének-zeneé). A hazai törvény nem említi ezt a kérdést. Ugyanakkor tudjuk, hogy a kényszerű távolléti oktatás idején épp ezek okozták a szaktanárok, és nemegyszer a diákok számára is a legnagyobb problémákat. Tehát nálunk ebben a kérdésben mindig az iskola döntési joga, hogy miképp jár el, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy a szakmával egyeztetve végig kellene gondolni alaposan ezt a kérdést, mivel sok anomália származhat és származik is abból, hogy az iskolák különbözően járnak el ezeknek az

¹⁴ Kézirat. Megjelenés alatt.

¹⁵ https://www.oktatas.hu/koznevelas/egyeni_tanuloi_munkarend

óráknak a teljesítésével kapcsolatban. És mivel a konkrét megvalósítás az iskolák kompetenciája, nincs semmilyen jogorvoslat a tanulók számára, ha az iskola bizonyos teljesítési formákat (szakköröket, sportegyesületi tevékenységeket, énekkari tagságot stb.) nem fogad el.¹⁶

Ami az írásktatást illeti, bizonyos országok előírják a pedagógiai képesítést a fejlesztést végző egyén esetében a kisiskolásoknál. Ha megvizsgáljuk ezt a jelenséget a kényszerű távolléti oktatásnál, láthatjuk, hogy ez volt az egyik legtöbb kritikát kiváltó elem a pedagógusok számára az alsó tagozatosok tanításában. Ebből úgy tűnik, hogy annak, ha a törvény ragaszkodik a képzett pedagógushoz, aki a kisiskolást írni, olvasni (és számolni) tanítja, a választott otthontanulás esetében pedagógiai oka van. Az írástanításhoz a jelenlegi ismereteink alapján szükséges a pedagógus személyes jelenléte, legalábbis a folyamat jelentős részénél. Ennek ellenére a jogalkotó a legtöbb országban, így hazánkban sem írja elő a tanítói végzettséget a kisiskolást fejlesztő személy esetében a választott otthontanulásnál.

A nemzetközi szabályozásban általában meghatározzák, hogy milyen intézményi keretek között és hogyan ellenőrzik a tanuló eredményességét. A konkrét pedagógiai kérdésekbe (azaz abba, hogy mit tekintünk eredményesnek: mit és hogyan kell mérni) ennél a szabályozásnál a törvény általában nem szól bele. Azt azonban többnyire rögzíti, hogy milyen tárgyakat (hazánkban mindet; ld. az egyéni munkarendről szóló szabályozást) és milyen gyakorisággal. A hazai szabályozás azonban itt is nyújt bizonyos autonómiát az iskoláknak, mivel a vizsga tartalmát és módszertanát az adott intézmény maga szabhatja meg. Ha a vezetés csak kijelöli az időpontokat és a vizsgáztató pedagógusok személyét, akkor az adott tanáré a döntés joga a vizsga kivitelezésében. Ebben az esetben ugyanúgy nincsenek egységes elvárások, mint az iskolába járó többi diák értékelésénél. Ugyanakkor olykor lehetővé teszik a szülői jelenléte vagy a felkészítő tanárét egyes esetekben, de ez kevésbé jellemző a hazai gyakorlatra. Azonban például a cseheknél gyakorta előfordul.

A szabályozás kitér számos esetben az otthontanulás folyamatának ellenőrzésére. Mivel ez szorosan összefügg a kényszerű otthontanulás folyamán tapasztalattal, és mivel ebből több pedagógiai következtetés vonható le a hazai köznevelés szempontjából, érdemes ezt a kérdést közelebbről megvizsgálni. Fentebb említett tanulmányunkban (Bodonyi – Pazonyi – Simonfi 2021, 11) ugyancsak a prágai jelentés alapján olvasható, hogy a 27 említett ország közül „18 esetben a tanév folyamán semmiféle ellenőrzést nem végeznek. Három országban az oktatás otthoni tárgyi feltételeit vizsgálják, kettőben azonban a tanuló társas kapcsolatait is elemzik és értékelik például a tekintetben, hogy a kortársakkal történő interakció biztosított-e, és ha igen, annak milyen formái vannak az előbbieket (a tárgyi feltételek) mellett. Van, ahol megkövetelik a tanuló napi tevékenységének, a napirendnek a feljegyzését, de akadt olyan ország is, ahol a tanfelügyelő ellenőrzés céljából, előzetes bejelentés nélkül is meglátogathatja a családot” (Uo.). Vagyis az országok egyharmadában van valamiféle évközi folyamatellenőrzés, de ez is változatos módon történik. Mindössze 11 százalékukban kíváncsi az oktatási kormányzat a

¹⁶ Hozzátehetjük, hogy általában az intézmények rugalmasak ezekben az esetekben, de a tanulói jogok biztosának jelentéseiből látjuk, hogy szinte minden évben akadnak ilyen jellegű problémák, melyeket a jog felől nemigen lehet a fentiek miatt orvosolni.

tanulás otthoni feltételeire, és ennél is kevesebb helyen vizsgálják a tanuló társas kapcsolatait, ami egy elszigetelt tanulás esetén problematikus lehet. Mindemellett egyes országokban mintha túlzásokba esnének akkor, amikor megkövetelik a napi tevékenységek pontos lejegyzését, illetve még furcsább, hogy akad olyan ország is, ahol bejelentés nélkül betoppanhat a hatóság a tanuló otthonába ellenőrzés céljából.

A hazai köznevelésben az iskola lényegében nem tart kapcsolatot az egyéni munkarendben tanulóval, azonban kötelezi őt, hogy mindkét félévben vizsgát tegyen. A félévi vizsgáztatás alól felmentést kérhet a szülő kellő indok esetén. Ilyen esetben év végén a teljes tananyagból vizsgázik a tanuló. A törvény lehetőséget ad a tanulónak mind az óralátogatásra, mind pedig a délutáni foglalkozások (napközi, tanulószoba) látogatására (utóbbiakra a megfelelő díj befizetésével), de ezeket a döntéseket az iskolavezetés kompetenciájába helyezi a szabályozás. Ha például az igazgató úgy látja, hogy nincs elég hely a tanteremben, erre való hivatkozással megtagadhatja az engedélyt az iskola bármelyik foglalkozásának látogatására a tanulótól. Az oktatási jogok biztosának 2019. évi tevékenységéről szóló beszámolójából¹⁷ több eset kapcsán is kiderül, hogy a hatóság nem avatkozhat közbe annak érdekében, hogy egy magántanuló (az egyéni munkarendről szóló törvényt a 2018/19-es tanév végén léptették életbe) látogathassa a foglalkozásokat, ha az iskola vezetése másképp dönt. Akkor sem, ha ez esetleg pedagógiai vagy morális kérdéseket vet fel. (Vö. a jelentés *Tanszabadságból eredő jogok* című fejezetével.)

Azt látjuk, hogy a hazai közoktatás az iskolalátogatás teljesítésével kapcsolatban meglehetősen rugalmatlan. Egyfelől az egyéni munkarendet első lépésben az Oktatási Hivataltól kell kérelmezni, majd az Oktatási Hivataltól kapott engedély birtokában folyamodhatnak az iskolához, de a hivatal által engedélyezett egyéni munkarend nem jelenti automatikusan, hogy az intézmény vezetője vagy a gyámhatóság is hozzájárul a tanulói státusz megváltoztatásához. És fordítva is igaz: amennyiben a gyermek otthon tanul, az igazgató hozzájárulása nélkül nem látogathatja az iskolai foglalkozásokat.

Nézzük meg egy konkrét példán, hogy milyen nehézségeket okozhat egy családban a törvényi szabályozás rugalmatlansága! A következő esetet egy interjúból¹⁸ tudjuk. A szereplők, ez esetben a szülők vegyes házasságban élnek és úgy döntenek, hogy mind az anya, mind az apa kultúrájának megismerése céljából négy gyermekük a két ország (ez esetben Olaszország és Magyarország) általános és középiskolai osztályait elvégezzék. A két idősebb tanuló még magántanulóként, különösebb nehézség nélkül elvégezhette az iskolákat, mivel a jogszabály módosítása előtt lehetett a magyarországi tanulói jogviszonyt szüneteltetni, ha a tanuló hosszabb külföldi tartózkodás esetén külföldi iskolával jogviszonyt létesített, azaz ott tanult. Ekkor a magyar iskolák különbözeti vizsgát követeltek meg a bizonyítvány kiállításához, azaz csak azokból a tantárgyakból kellett vizsgázni, amelyeket külföldön nem tanultak a gyerekek. A két fiatalabb testvér helyzete jóval bonyolultabb, mivel most a törvény előírja, hogy az *egyéni munkarend feltétele az aktív tanulói*

17 <https://www.oktbiztos.hu/ugyek/jelentes2019/tart.html>

18 Mélyinterjú. Utolsó beszélgetés: 2022. január 25-én.

*jogviszony megléte.*¹⁹ Ez azt jelenti, hogy ebben a státuszban a tanulóknak minden tárgyból osztályozó vizsgát kell tenniük, akár tanulták már és megszerezték a másik ország iskolájában a szükséges osztályzatot az adott tantárgyból, akár nem. Ez a fiatalabb testvérek, s így a család helyzetét igen megnehezíti, különösen a jelenlegi pandémiás időszakban, amikor már nem tudnak olyan könnyedén utazni, mint korábban. Míg a hátrányos helyzetű roma tanulók, valamint a többi SNI és a BTMN diák esetében érthető és támogatható a szigorítás, hiszen így az iskola nem könnyen szabadul meg a nehezebben fejleszthető tanulóktól, a fenti helyzetben nem világos a törvény célja. Miközben kívánatos volna, hogy az egyéni munkarendes tanulók kapcsolata szorosabb legyen az iskolával, azaz több segítséget kapjanak a tanulásban, a felesleges terhektől ugyanúgy meg kellene szabadítani őket, mint az iskolákban tanulókat.

A törvény kimondja, hogy *az egyéni munkarendben nevelési igényű (SNI) vagy a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő (BTMN) tanulók esetében a tanuló neveléséről és oktatásáról, felkészítéséről, osztályzatainak megállapításáról, az ehhez szükséges pedagógusokról a szakértői véleményben foglaltak szerint az iskola köteles gondoskodni.*²⁰ Mivel az egyéni munkarendről a végső döntést az iskolaigazgatók hozhatják meg, előfordulnak esetek, amikor az iskolaigazgató azért nem járul hozzá az egyéni munkarendhez, mert állítása szerint a tanításon kívüli fejlesztést nem tudja megoldani az intézményben.

A jelenlét társadalmi és pedagógiai jelentései on- és offline

A jelenlét követelménye a közoktatásban nemcsak a törvény által szabályozott, de társadalmi elvárás is, aminek egyik oka kétségtelenül az iskola gyermekmegőrző szerepe, de mélyen gyökeredzik a gondolkodásunkban, szokásainkban, hagyományainkban, mint azt korábban a kérdőíves felméréssel kapcsolatban a pedagógusoknál kimutattuk. A digitális, távolléti oktatást ettől érezték sokan rémületesnek, és ez hívta elő a felesleges aszinkron formákat. Utóbbiakkal volt a legtöbb nehézség, mivel itt csak egy korszerű szemlélettel lehetett volna hatékony jelenlétet biztosítani. Olyan oktatással, amelyben a tanuló nem szemlélője vagy elszenvedője a folyamatnak, hanem aktív részese.

Korábban többször említett nem reprezentatív, online kérdőívünkben a pedagógiai jelenléthez való viszony alapján kérdeztünk rá három stratégiára, tudniillik, hogy a válaszadók az említettek közül (ld. alább) melyiket érezték magukénak a digitális távolléti oktatás során.

1. Megpróbál mindent ugyanúgy alkalmazni, mintha személyesen tanítana: házi feladatok a munkafüzetekből, tankönyvekből, azok ellenőrzése, tanári, frontális előadás (akár ppt-vel, akár interaktívan stb.), feleltetés, dolgoztatás, csupán mindent az iskola által jóváhagyott online felületeken. Egy részüket írásban, a többit kontaktórák személyes megtartásával.

¹⁹ https://www.oktatas.hu/koznevelis/egyeni_tanuloi_munkarend

²⁰ https://www.oktatas.hu/koznevelis/egyeni_tanuloi_munkarend

2. Megpróbálja a szokásos módszereit transzponálni az online térre: ugyanazokat a célokat akarja elérni, de ennek érdekében különféle felületeket alkalmaz, melyeken gyakran játékos módon feladatok állnak rendelkezésre (gamifikáció).

3. Megpróbál online módon gondolkodni, és átstrukturálja a tananyagot annak megfelelően. Előtérbe helyezi a kutatást, a felfedezést. Mindenki a maga ütemében fejlődik. Ehhez próbál felületeket szerezni és kreálni (szakemberek segítségével akár, de a programozásban jártas tanulók bevonásával is megteheti). A számonkérés teljesen másképp alakul: a diák a tanár társa lesz a tananyag kialakításában. A felfedezésnél fontos a hipertext-olvasás megtanulása. Ehhez programban, modulokban és nem leckékben gondolkodik.

A harmadik stratégiát alkalmazók tudtak volna leválni a kötelező jelenlétről oly módon, hogy közben a tanítás hatékonysága nem csorbul. Azt tapasztaltuk, hogy a két csoport – a konzervatívabb szemléletűek (1. stratégia), ahol a hagyományos jelenléti és az otthoni munka aránya dominált, valamint a digitálisan gondolkodók (3. stratégia) – nem állt létszámban távol egymástól. Bár a 3. csoport létszáma alig kevesebb, mint a teljes válaszadók (294 fő) egyharmada (112 fő), szemben az első csoporttal, melynek létszáma jóval kisebb (74 fő). Várhatóan a középső csoportba tartozónak jelölték magukat a legtöbben, bár a különbség nem szignifikáns.

Feltételeztük, hogy aki szívesen kipróbált korábban is új lehetőségeket, az nyitottabb volt a kísérletezésekre a digitális térben is, és ez valószínűleg fordítva is igaz volt: aki csak kényszerből próbált ki új felületeket a tanuláshoz, annak pedagógiai attitűdjeit a továbbiakban is a kevésbé innovatív szemlélet jellemzi majd. Aki a váratlan helyzetben is lázasan próbált ragaszkodni a korábban – szerinte – bevált módszerekhez, az igyekezett megtalálni azokat a technikákat, amelyek segítségével az online térben nagyjából ugyanazt csinálhatta, mint korábban, és e tevékenység esetleges kudarcainak okát elsősorban a felület tökéletlenségében, nem pedig saját attitűdjében látta.

Annál a kérdésnél, amely a digitális oktatás előnyeit vizsgálta megadott lehetőségek választhatóságával (a válaszadók bármennyit választhattak 11-ből), a kitöltők többsége (198 fő) azt állította, hogy fontos számára a digitális kompetencia fejlesztése és az innovatív módszerek használata (196). Ellenben a kreativitásra (104) és a differenciálásra (98), valamint a változatos audiovizuális eszközök elérésére (97) szignifikánsabban kevesebb pontokat adtak, holott ezek összefüggenek, sőt ezek szerint azok sem feltétlenül tarthatták fontosnak a kreativitást, illetve a differenciálást,²¹ akik egyébként a harmadik stratégiát választották.

Ami az innovatív szemléletre vonatkozó kérdést illeti, jóval többen találták rendkívül fontosnak, mint ahányan a leginkább innovatív harmadik stratégiát választották. Ennek magyarázata lehet, hogy mást érthettek innováción: talán újabb technikákat. A másik érdekesség, hogy az audiovizuális eszközök használatát nem tekintették a digitális kompetencia részének, mivel azok már régóta jelen vannak az oktatási gyakorlatban. Ez azt jelenti, hogy a többség még nem gondolkodik digitálisan. Ehhez képest eléggé magas volt az átlag (3,76%), amikor a saját digitális kompetenciájú-

²¹ Ez adódhatott a differenciálás közkeletű félreértéséből, mely szerint a pedagógus által könnyebbnek ítélt feladatokat adják a gyengébbnek tartott tanulóknak.

kat osztályozták. Ezt úgy értelmeztük, hogy kevesebb válaszadó gondolkodott ténylegesen digitálisan a digitális oktatás idején, mint ahányan úgy gondolták magukról. A beléjük rögzült hit a folyamatos jelenlétben, ahol a pedagógus „szeme mindig a tanulóra szegeződik”, megnehezítette a távolléti oktatás sikeres működtetését.

Ajánlások az otthon tanulással kapcsolatban

Az, hogy valójában mennyire lett hatékony a távolléti, digitális oktatás, igazán csak bizonyos idő elteltével fog kiderülni annak ellenére, hogy a diákok előmenetelét szolgáló mérések mindvégig folyamatosak voltak. Mindenesetre pontos információt hosszútávon tudunk majd igazán összegyűjteni. Az, hogy a választott otthon tanulás mennyire hatékony, mindig az adott tanuló élethelyzetén, a család stratégiáin és az egyéb lehetőségeken múlik.

Ahogy fentebb írtuk, nagy valószínűséggel az ún. *blended*, tehát a távolléti, digitális és a jelenléti oktatás kombinációja lesz a leghatékonyabb minden tanuló számára, ha a módszereket megfelelően alkalmazzák egy nyitott pedagógiai szemléletben. Mindazonáltal ma még meglehetősen szétválik a hagyományos közoktatás és a kényszerű vagy a választott távolléti, azaz – más terminológiával – az otthonoktatás. Utóbbi ellenzői tehetnek úgy, mintha nem létezne, de nemcsak létezik, hanem egyre népszerűbb a világban, így hazánkban is. Azaz akár szeretjük, akár nem, érdemes együtt gondolkodni azon, hogy miképpen működhetnek ezek a formák hatékonyan oly módon, hogy a társadalom megelégedésére szolgáljanak. Alább megfogalmaztunk néhány ajánlást erre vonatkozólag, a teljesség igénye nélkül.

1. A szabályozásba bele kellene vonni a szakmát a pedagógus, a pszichológus, valamint az oktatáspolitikusok tapasztalatai, ajánlásai felhasználásával.

2. A szabályozásnak rugalmasnak kellene lennie, hogy az egyéni igényekhez lehessen igazítani a formát, hiszen nagyon különböző okokkal válnak le a tanulók az intézményes oktatásról, és ők maguk is nagyon különbözőek gondolkodás, habitus, családi háttér és a tanulási stratégiák szempontjából.

3. A szabályozásnak minden irányban transzparensnek és ismertnek kellene lennie mind a szakmában, mind a társadalom széles rétegei körében.

4. Az iskolának szorosabb kapcsolatban kellene állnia az otthon tanuló diák családjával, hogy bármikor segíthessen a diáknak a tanulásban.

5. A tanulóközösségek minőségbiztosítását az oktatási intézménynek el kellene látnia.

6. Ki kellene alakítani egy olyan mérési rendszert, amely az otthonoktatásról kellő információval képes szolgálni, azaz nemcsak a tanuló tudását, kompetenciáit kellene mérni, hanem követni kellene őt felsőoktatási teljesítményei, karrierje alapján, és össze kellene vetni az intézményes és az intézményen kívüli tanulásban rejlő potenciálokat ezek ismeretében.

Ahogy láttuk a bezártság idején, tanulója, tanára, családja válogatta, hogy ki hogyan élte meg a távolléti oktatást, ki profitált belőle, ki szenvedett hátrányt, ki élvezte és kit sújtott le. Ugyanúgy a választott otthonoktatás különböző változatai is sokféleképpen működhetnek: egyeseknek szárnyakat adhatnak, másokat visz-

szatarthatnak a fejlődésben. Ezért kell alaposan megvizsgálni a lehetőségeket, megvitatni a különböző oktatási formáktól várható eredményeket, és egyénenként ténylegesen eldönteni, hogy kinek milyen fejlesztési forma az ideális. Csak egy ilyen rugalmas rendszer tud működni a 21. század kihívásai közepette.

Irodalom

Bodonyi Edit – Pazonyi, Judit – Simonfi Zsuzsanna (2021): *Otthonoktatás. Elfogadás, elutasítás vagy tabu? Az otthonoktatás kontextusai*. Megjelenés alatt.

Dobos Orsolya (2019): Tanulócsoportok, tanulóközösségek: paradigmaváltás az alternatív oktatásban? *ÚPSz*, 69/5–6, 40–49.

Illich, Ivan (1972): *Deschooling Society*. Harper C. Row, New York.

Istenes Mónika – Péceli Melinda (2010): Tankötelezettségi korhatárok nemzetközi összehasonlításban. *Iskolakultúra*, 20/4, 3–22.

Langerné Buchwald Judit (2019): A tanulás új útjai: a tanulóközösségek. *ÚPSz*, 69/5–6, 49–65.

Pastorová, M. – Altmanová, J. – Koubek P. – Jarníková J. (2012): *Srovnávací analýza: domácí (individuální) vzdělávání*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání.

Szűcs Zoltán (2020): A digitális pedagógia jelenségei és megnyilvánulási formái. *ÚPSz*, 70/5–6, 15–38.

Internetes források

Balla István (2019): Megszüntetné a kormány a magántanulói státuszt. Egy lépés előre, két lépés hátra. *HVG Online*, 2019.06.19.

https://hvg.hu/elet/20190614_Most_epp_Semjen_Zsolt_barmol_bele_a_kozoktatasba [Letöltés: 2022.01.06.]

Benyovszky Andrea (2013): Otthonoktatás az Amerikai Egyesült Államokban. *Tani-tani Online*, 2013.08.13.

http://www.tani-tani.info/otthonoktatás_az_amerikai [Letöltés: 2021.06.10.]

Charles-Warner, Wendy (2021): *Home Education: The Covid Effect*. <https://www.educationotherwise.org/wp-content/uploads/2021/07/Home-Education-Trends-the-Covid-Effect-compressed.pdf> [Letöltés: 2022.01.12.]

Csatlós Márton (2020): Otthonoktatás másutt. *Tani-tani Online*. 2020.01.16.

http://www.tani-tani.info/otthonoktatás_masutt [Letöltés: 2022.01.27.]

Egler Ágnes – Markos Valéria – Dusa Ágnes Réka (2021): Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején. *Educatio* 30/1, 72–87. DOI: 10.1556/2063.30.2021.1.6 <https://akjournals.com/view/journals/2063/30/1/article-p72.xml>

Hodges, Charles B. – Moore, Stephanie – B. Lockee, Barbara –Trust, Torrey – Bond, M. Aaron (2020): *The Difference between Emergency Remote Teaching and Online Learn*.

The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning | EDUCAUSE
[Letöltés: 2022.01.07.]

Kazuska Melinda (2012): *A tankötelezettség múltja, jelene és jövője.*

https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201201/12_kazuskamelinda.pdf [Letöltés: 2022.01.06.]

Petriné Fejér Judit (2003): *A különleges bánásmódot igénylő gyermek fogalma.* In: *Didaktika*. Szerk. Falus Iván. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_519_42498_2/ch16s02.html [Letöltés: 2021.06.10.]

Prensky, Marc (2001): *Digital Natives, Digital Immigrants. From On the Horizon.* MCB University Press, Vol. 9, No. 5, October 2001.

<https://marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

Ray, Bryan D. (2021): Research Facts on Homeschooling. *National Home Education Research Institute.*

<https://www.nheri.org/research-facts-on-homeschooling/> [Letöltés 2022.02.01.]